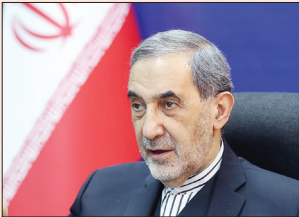

سرزمین نوروز

بازخوانی تاریخ نوروز از نگاه
دکتر ولایتی^(۱)

نوروز در مصر

دکتر علی اکبر ولایتی در نخستین روزهای سال جدید با حضور در برنامه ایران، تاریخ نوروز را به شکل کامل و جامع بررسی کرد که در شماره‌های اخیر در ستون «سرزمین نوروز» منتشر شده است. در شماره‌های قبل شاهد تاریخی نوروز را بررسی کردیم و در این شماره به ادامه صحبت‌های صورت گرفته پرداخته‌ایم: جامع الزهره که در ۱۴ رمضان ۳۵۹ (ق) از سوی دولت فاطمیان ساخته شد، هزار سال است که برپاست و یکی از آثار ماندگار آن دوران باشکوه است. خلیفه المعز لدین الله اولین نماز جمعه رمضان سال ۳۶۱ (ق) را در آن اقامه، و آن را به عنوان دانشگاه رسمی دولت جدید مصر نامگذاری کرد. دلیل نامگذاری آن به الزهره، انتسابش به حضرت فاطمه زهرا (س) است که فاطمیان خود را از نوادگان ایشان می‌دانستند.

در سال ۳۷۸ (ق)، خلیفه العزیز بالله، الزهره را مدرسه‌ای برای آموزش مسائل و علوم باطنیه اسماعیلی قرار داد و محصلین از سراسر جهان اسلام را برای آموخه‌ی بدان محل دعوت کرد. تحصیل در الزهره به رایگان بود.

امانکته‌ای که در بحث ما مهم است این است که مهم‌ترین مناسبت‌های بزرگداشت که از طرف فاطمیان برگزار می‌شد، از این قرار بود: آغاز سال هجری، عاشورا، میلاد پیامبر (ص)، عید فطر، عید قربان، نیمه شعبان، میلاد حضرت امام علی (ع) و حضرت امام حسن (ع) و حضرت امام حسین (ع) و حضرت زهرا (س)، اول رمضان، عید غدیر، نوروز، شب اول و شب نیمه ماه رجب.

مقریزی (۸۴۵-۷۶۶ ق)، مورخ مصری معاصر دولت‌های مالیک بصری و مالیک برجی و چرکسی، در کتاب الخطط درباره برگزاری عید نوروز در دوره فاطمیان می‌گوید: «نوروز یکی از اعیاد رسمی مصر در آن زمان بود. در آن روز، بازارها تعطیل می‌شد، رفت‌وآمد در راه‌ها کم می‌شد، لباس و پوشاک بین خادمان دولت فاطمی و خانواده‌هایشان تقسیم می‌شد، عیدی و نیازهای نوروز به آنها داده می‌شد و مردم در آن روز آتش می‌افروختند و آب بر سر و روی یکدیگر می‌پاشیدند. در زمان خلافت الامر بالله در عید نوروز لباس‌های مردانه، زنانه و میاحتاج نوروز از قبیل مواد غذایی مانند خرزبه، انار، خوشه‌های موز، سبدهای خرما، به، حلیم با گوشت مرغ، گوسفند، گاو و نان میان مردم تقسیم می‌شد. مردم در این مراسم از میان خود مردی را به نام میر نوروز انتخاب می‌کردند و او معمولاً صورت خود را با آرد یا زغال می‌پوشاند، سوار بر الاغ می‌شد و جامه قرمز به تن می‌کرد و در کوچه و بازار شروع به گشت‌وگذار می‌کرد. این میر نوروز از مسالمد طلب عیدی می‌کرد و مانند مامور مایه دفتر مخصوصی در دست می‌گرفت و در صورت دریافت نکردن پول و عیدی به صورت آنها آب می‌پاشید. مردم در آن روز به شوخی می‌پرداختند. در آن روز، معمولاً فقرا در خیابان‌ها به گشت‌وگذار مشغول می‌شدند و اغنیا و ثروتمندان از خانه‌های خود بیرون نمی‌آمدند. اگر کسی از این موضوع اطلاع نداشت و به خیابان می‌رفت، دیگران به عنوان مزاح به او آب می‌پاشیدند و لباس‌های او را تر می‌کردند، مگر اینکه به آنها پولی می‌پرداخت و خود را از این مخصه نجات می‌داد. محصلان در مدارس به عنوان شوخی به معلمان خود هجوم آورده و آنها را به مزاح، تهدید به انداختن در آب می‌کردند، مگر آنکه پولی به آنها می‌دادند و خود را رها می‌ساختند.»^(۱)

۱۱۱

۱- مقریزی، خطط، ج ۲، ص ۳۲ و ۳۹۰. برای آگاهی بیشتر در این باره نگاه کنید به مقاله ارزشمند و پر مغز مرحوم علامه محمد قزوینی با عنوان «شاهدی دیگر برای میر نوروزی» که در بخش تحقیقات ادبی شماره ۱۰ مجله یادگار در خرداد ۱۳۲۴، صص ۶۶-۵۷، چاپ شده است.

فرهنگستان دانشگاه منفک از جامعه» شاید منفی‌ترین تعبیری است که می‌توان برای یک مجموعه علمی و آکادمیک قائل شد و منظور از آن دانشگاهی است که صرفاً نگاه آموزشی را دنبال کرده و تعهدی نسبت به جامعه ندارد. تا چند دهه پیش در عمده دانشگاه‌ها همین نگاه کلاسیک حاکم بود و تعبیری چون «کارخانه مدرک‌سازی» یا «دانشگاه برج عاج‌نشین» معادل بهتری به جای واژه دانشگاه بود؛ هرچند سیر اداره دانشگاه‌ها این دوره را سپری کرده و پای نسل‌های جدیدی به میان آمده، اما هنوز این نگاه در برخی مدیران آموزش عالی نهادینه شده است، با این حال یک مطالبه

هیچ دانشگاهی مرفارکتوریک نمی‌کند

سیداحمد معتمدی، رئیس دانشگاه امیرکبیر درباره چگونگی ورود دانشگاه‌ها به بحران‌هایی مانند سیل گفت: «دانشگاهیان نیز باید مانند تمام احاد کشور کمک مالی و معنوی خود را در یغ کنند که این کار هم صورت می‌گیرد. همچنین در کنار آن دانشجویان به لحاظ اینکه دانش فنی دارند، می‌توانند در مناطق حضور پیدا کرده و کمک‌رسان باشند.» او تأکید کرد: «در مناطق سیل‌زده دستگاه‌ها، تأسیسات و راه‌ها آسیب جدی دیده‌اند و دانشجویان می‌توانند در زمینه بازسازی آنها ورود داشته باشند، اما شاید بیشترین کمکی که دانشگاهیان می‌توانند انجام دهند، کمک‌های درازمدت است تا دیگر شاهد بروز چنین اتفاقاتی نباشیم.» رئیس دانشگاه امیرکبیر در همین زمینه افزود: «این سیل اتفاق افتاده و مسیل‌ها مشخص شده است. از این رو اساتید و کسانی که در بحث آب و سیل تخصص دارند، باید به ماجرا ورود کرده و کارهای علمی انجام دهند تا دیگر شاهد تکرار این اتفاق نباشیم.» معتمدی با بیان اینکه اگر قرار به بازسازی مناطق است نیز باید بازسازی‌ها به صورت اصولی دنبال شود، اظهار داشت: «افراد متخصص در این زمینه نیز باید حضور داشته باشند تا بتوانند با ارائه راه حل درازمدت به دولت‌ها و نهادهای مختلف در این زمینه کمک کنند.» او با تأکید بر اینکه هیچ دانشگاهی صرفاً کار تئوریک نمی‌کند، افزود: «دانشگاه امیرکبیر هم به عنوان یک دانشگاه فنی فقط به کار تئوریک بسنده نمی‌کند. حتی در مقطع کارشناسی و ارشد و دکتری و پروژه‌هایی که تعریف می‌شود، سعی می‌کنیم پروژه‌هایی را داشته باشیم که مشکلی را حل کند. شاید افرادی که فارغ‌التحصیل می‌شوند تجربه کاری نداشته باشند، اما در جایی که قرار می‌گیرند، دیگر به عنوان دانشجویانی که تنها کتاب خوانده‌اند، شناخته نمی‌شوند.» رئیس دانشگاه امیرکبیر اظهار داشت: «ما به بحث‌های کاربردی اهمیت می‌دهیم و دانشجویان با کار بیگانه نیستند، اما یک دانشجو که فارغ‌التحصیل می‌شود، به هر حال تجربه کاری ندارد و این تجربه را به تدریج کسب می‌کند؛ بنابراین دانشگاه باید نیروهایی برای نیاز کشور تربیت کند و این جزء اهداف اصلی هر دانشگاهی است.» او خاطرنشان کرد: «دانشگاه آزاد اسلامی چون در شهرها و مناطق مختلف واحدهای مختلف دارد، طبیعتاً مدیریت این واحدها می‌توانند در چنین بلاهایی بیشتر ورود کرده و با توجه به ظرفیت‌شان خدمات زیادی به مناطق آسیب‌دیده ارائه کنند.»

دانشگاه‌ها در بحران‌ها باید ورود علمی و اجرایی داشته باشند

علیرضا فیروزفر، رئیس دانشگاه آزاد اسلامی زنجان با تأکید بر اینکه مدیریت بحران یک علم محسوب می‌شود و مهم‌ترین خاستگاه علم نیز بستر دانشگاه است، گفت: «از این رو دانشگاه‌ها به‌ویژه دانشگاه آزاد اسلامی که به عنوان یک موسسه آموزش اجتماعی مطرح است، می‌توانند در این زمینه بسیار اثرگذار باشد؛ اثرگذاری‌ای که می‌بینیم باعث ورود دانشگاه آزاد اسلامی در حوزه سیل اخیر شده است.» او ادامه داد: «بدیهی است که ما در مقابل بلاهای طبیعی به موشکافی علمی قضایا نیازمند هستیم و دانشگاه آزاد اسلامی در این زمینه نیز حتماً مساله محور ورود خواهد کرد. همچنین این دانشگاه به عنوان یک موسسه بزرگ کشور با احساس وظیفه به مقوله کمک‌رسانی به سیل‌زدگان وارد شده و برپایی کارگاه‌های

ظرفیت دانشگاه‌ها برای جلوگیری از بحران‌های آینده به کار گرفته شود

سیداحمد میرباقری، رئیس دانشکده مهندسی عمران دانشگاه صنعتی خواجه نصیرالدین طوسی از نقش دانشگاهیان برای جلوگیری از بحران‌هایی مثل سیل سخن می‌گوید. به اعتقاد میرباقری، در بحران سیل اخیر سه اقدام بازسازی سدها، لایروبی رودخانه‌ها و ساخت آب‌بند و برکه مهم‌ترین اقداماتی هستند که می‌تواند جلوی بحران‌های آینده در این خصوص را بگیرد؛ اقداماتی که باید پروژه‌های آن در اختیار دانشگاهیان قرار گیرد و از ظرفیت دانشگاه‌ها در این خصوص استفاده شود. او در این باره گفت: «تخصص من آب و محیط‌زیست و تغییرات آب و هوایی است و شدیداً معتقدم ایران وارد دوره ترسالی شده است و از این به بعد از این دست اتفاقات زیاد خواهیم داشت. برای اینکه چنین اتفاقاتی بعد از این رخ ندهد، باید به‌طور دقیق مطالعه کرده و سندهایی که پیش از این ساخته شده است بازنگری شود، چراکه اگر چنین بازنگری‌ای در فصل زمستان داشته باشیم، باران‌های بعدی به رودخانه‌ها و سپس شهر و خیابان و منازل مردم سرازیر می‌شود.» میرباقری ادامه داد: «کاری که در ابتدا باید انجام شود و مطالعات آن نیز توسط دانشگاهیان انجام شود این است که باید در طراحی مخازن سدها بازنگری شود، چون سدهایی که ساخته شده، دوره‌های کم‌باران و خشکسالی بوده است و حالا باید این باران‌ها را مبنای قرار داده و سدها را اصلاح کنند. دوم اینکه باید رودخانه‌ها را در تابستان لایروبی کنند و در عبور شهرها و روستاها سیل‌بندهای مناسب با سیل و کنترل آن بسازند. این سیل‌بندها مناسب نیست، چراکه پایداری مناسب ندارند.» رئیس دانشکده مهندسی عمران دانشگاه صنعتی خواجه نصیرالدین طوسی با بیان اینکه در دشت‌ها و جاهایی که سیل‌ها وارد می‌شود باید یک سری آب‌بند و برکه بسازند، ادامه داد: «این سیل‌بندها برای آن است که بتوانند آب‌ها را ذخیره کنند و به سفره‌های آب زیرزمینی تزریق شود تا کمبودها جبران شود.» او ادامه داد: «این کارها نیاز به پروژه‌هایی دارد که لازم است از تخصص دانشگاهیان استفاده شود. باید از دانشجو و استادان دانشگاه به صورت تخصصی استفاده کنند و این اقدامات را در قالب پروژه در اختیار دانشگاهیان قرار دهند. در تمام کشور-ها این کار انجام می‌شود.» میرباقری تأکید کرد: «من ۳۷ سال است استاد دانشگاه هستم. در تمام این مدت با صنعت در ارتباط بودم و پروژه‌هایی در ارتباط با ایدئولوژی، آب و هواشناسی و طراحی تصفیه‌خانه‌ها و... کار کردم، بنابراین اساتیدی می‌توانند پای کار آمده و جلوی بسیاری از بحران‌ها گرفته شود، اما متأسفانه دانشگاهیان به بازی گرفته نمی‌شوند. معتقدم علم تنها برای علم نیست و کسانی که تخصص‌های کاربردی دارند، می‌توانند کمک‌رسان باشند.»

چرا دانشگاه آزاد با همه ظرفیت خود وارد کمک به سیل‌زدگان شد؟

عمومی دست از سر دانشگاه برنمی‌دارد و آن اینکه دانشگاهی که نسبتی با جامعه پیرامونی اش نداشته باشد و پاسخگوی نیازهای روز آن نباشد، نمی‌تواند جایگاهی در میان مردم داشته باشد. اما دانشگاه در خدمت جامعه چه جور دانشگاهی است؟ قطعاً یک شکل آن، دانشگاهی است که مأموریت‌ها و چشم‌اندازهای خود را با حل مسائل جامعه تعریف کند؛ چیزی که از آن با عنوان دانشگاه مساله محور یاد می‌شود. این دانشگاه مساله محور اما بدون حضور مؤثر و میدانی در بطن جامعه قابل شکل‌گیری نیست و نمی‌شود با مدیریت پشت میز نشینی به این مدل دانشگاه رسید. از این جهت

بحران‌های طبیعی محیطی برای آزمایش نظریات دانشگاهی است

علیرضا نوبری، عضو هیات علمی دانشگاه آزاد اسلامی واحد ساوه گفت: «حل بحران‌های طبیعی یک کار علمی و آکادمیک نیز محسوب می‌شود و نمی‌توانیم بگوییم تنها هلال احمر و دولت باید در این زمینه وارد شود؛ قطعاً اگر عده‌ای بگویند دانشگاه نباید در این زمینه ورود کند، پس ارگان‌هایی مانند ارتش و سپاه نیز نباید در این زمینه وارد شوند.» او با بیان اینکه حضور دانشگاه‌ها در چنین مواقعی هیچ مشکلی ندارد، افزود: «ما می‌توانیم تمام الگوها و درس‌هایی را که در طول سال در کلاس‌هایمان به دانشجویان می‌دهیم در چنین بحران‌هایی به صورت عملی مورد ارزیابی قرار دهیم. به عبارت دیگر، سیل اخیر برای ما یک کلاس آموزشی محسوب می‌شد که براساس آن متوجه شدیم در چنین مواقعی به صورت واقع‌بینانه چه اقداماتی را می‌توانیم و باید انجام دهیم.» عضو هیات علمی دانشگاه آزاد اسلامی واحد ساوه اظهار داشت: «قطعاً دستاورد دانشگاه به عنوان یک محیط آکادمیک همین حضور و آزمایش الگوها و مبانی درسی در محیط واقعی است؛ یعنی ما باید بتوانیم نظریه‌هایی را که خارج و داخل کشور وجود دارد و آنها را به دانشجویان منتقل می‌کنیم، به منصفه آزمایش بگذاریم.» نوبری با بیان اینکه این روزها کارهای تخصصی در مناطق سیل‌زده در حال آغاز شدن است، تصریح کرد: «تمام زیرساخت‌های حیاتی مناطق سیل‌زده از بین رفته و در مرحله دوم تمام گروه‌های فنی و تخصصی باید وارد اجرا شوند؛ اما در مرحله سوم که قطعاً بعد از بازگشت ثبات به مناطق سیل‌زده خواهد بود، دانشگاه‌ها باید در حوزه آسیب‌های اجتماعی ورود جدی داشته باشند، چراکه ماهیت دانشگاه نیز بررسی و پیشگیری از این مسائل است.» او با بیان اینکه قطعاً مردم مناطق سیل‌زده که احساس می‌کنند زندگی‌شان چندین سال به عقب افتاده، دچار آسیب‌های روحی و روانی می‌شوند، اظهار داشت: «در این زمینه گروه‌های متخصص دانشگاهی باید وارد شده و آسیب‌های اجتماعی را شناسایی کرده و بنا به اقتضائات هر منطقه در آنجا مستقر و دوره‌های درمانی را بگذرانند.» عضو هیات علمی دانشگاه آزاد اسلامی واحد ساوه با بیان اینکه دانشگاه باید تهدیدهایی را که به خاطر سیل ایجاد شده، به فرصت تبدیل کند، ادامه داد: «یکی از مشکلات ما در کشور این است که بابت مشکلاتی که در سنوات گذشته مدیریتی رخ می‌دهد کسی را بازخواست نمی‌کنیم، درحالی که قطعاً اگر در این زمینه وارد شویم، در بلندمدت مشکلات برطرف می‌شود. از سوی دیگر نباید فراموش کنیم که بسیاری از این مدیران نیز از دانشگاه‌ها به اینجا رسیده‌اند.»

مقوله سیل داشته باشد و همپای سایر ارگان‌ها به کمک‌رسانی مشغول شود.» او گفت: «بلاهای طبیعی به‌خصوص در حوزه سیل و زلزله بیشتر به حوزه دستکاری بشر در طبیعت بازمی‌گردد و دانشگاه آزاد اسلامی نیز می‌تواند به صورت پژوهش محور در این زمینه ورود کرده و علل وقوع این بلاها را مورد بررسی قرار دهد. از سوی دیگر دانشگاه می‌تواند با توجه به وجود همین اقدامات بشر در طبیعت در حوزه مدیریتی بحران به صورت ریشه‌ای ورود کرده و درباره چگونگی مدیریت این بلاها کار علمی انجام دهد.» رئیس دانشگاه آزاد اسلامی زنجان با بیان اینکه این دانشگاه با دارا بودن گروه‌های متخصص متعدد سرمایه عظیم اجتماعی را در اختیار دارد، افزود: «باید در سطح کشور پویایی در حوزه مدیریت

بررسی ابعاد سیل از رسالت‌های دانشگاه آزاد اسلامی است

سیدمحمود هاشمی، رئیس بسیج اساتید دانشگاه آزاد اسلامی با بیان اینکه این دانشگاه در طول حیات خود برای اولین بار است که در کنار مردم مصیبت‌دیده حضور پیدا کرده است، گفت: «جنس حضور دانشگاه نیز با جنس حضور نیروهای انقلابی برابری می‌کند که مصداق‌های عینی آنها را بارها در این حادثه دیده‌ایم؛ به‌طور مثال دانشگاه آزاد اسلامی تمام تجهیزات خود را به پلدختر آورده تا بتواند بخشی از آلام حادثه‌دیدگان را کم کند.» او اظهار داشت: «یکی دو سال است مسئولان دانشگاه آزاد اسلامی مساله مردمی بودن این دانشگاه را مطرح می‌کنند که در سیل اخیر بخش‌هایی از این مهم را دیدیم. در حقیقت دانشگاه در این اتفاق در کنار مردم قرار گرفت و به کمک آنها رفت.» رئیس بسیج اساتید دانشگاه آزاد اسلامی درباره اقداماتی که دانشگاه باید پس از خروج از بحران سیل انجام دهد، ادامه داد: «بیان روایت سیل، بررسی ابعاد آن، پژوهش درخصوص مباحث جوی، کشاورزی، منابع طبیعی، محیط‌زیست و... یکی از رسالت‌هایی است که دانشگاه آزاد اسلامی می‌تواند آن را دنبال کند. البته در همین زمینه نیز بسیج اساتید، گروه‌های تخصصی را از همان ساعات اولیه سیل به مناطق اعزام کرد که برخی از افراد این گروه‌ها به کمک‌رسانی و برخی دیگر به کارهای پژوهشی و مشاوره پرداختند. هاشمی در همین زمینه افزود: «دانشگاه آزاد اسلامی می‌تواند پایش‌هایی را در ارتباط با ابعاد مختلف سیل انجام دهد تا نتایج آنها در سال‌های آتی مقدمه‌ای برای عمل بسیاری از کارهای پیشگیرانه برای وقوع دوباره چنین سیلابی قرار بگیرد.» او با بیان اینکه گروه‌های روانشناسی ما در خوزستان و سایر مناطق سیل‌زده حضور دارند، گفت: «با توجه به ایجاد مقره‌هایی برای اسکان‌های موقت پیش‌بینی بروز آسیب‌های روحی و روانی برای مردم سیل‌زده در این مناطق، ماتیم‌های مشاوره خود را در اردوگاه‌ها مستقر کردیم و از دیروز و امروز نیز ۹ استان ما گروه‌های روانشناسی خود را به مناطق سیل‌زده اعزام کرده‌اند.» رئیس بسیج اساتید دانشگاه آزاد اسلامی با بیان اینکه برخی استان‌های ما مشکلاتی را نیز در حوزه دامپروری داشتند که تیم‌های تخصصی را هم به آنجا اعزام کرده‌ایم، گفت: «قطعاً وضعیت سیل و مشکلات آن با گذشت زمان و حضور نیروهای جهادی رفع می‌شود، اما دانشگاه باید مسائلی را که ممکن است بعد از ثبات وضعیت فعلی گریبانگر مردم و مناطق سیل‌زده شود، شناسایی و راهکارهای عملیاتی برای پیشگیری از موارد مشابه را به مسئولان امر ارائه کند.»